

Má Slovensko alternatívu k NATO?

Diskusia Jána Čarnogurského a Petra Osuského

2003

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M.R.ŠTEFÁNKA

Táto publikácia je záznamom diskusie medzi Jánom Čarnogurským a Petrom Osuským, ktorá sa uskutočnila 26. novembra 2003 v Konzervatívnom inštitúte M.R.Štefánika v Bratislave. Moderátorom diskusie bol Tomáš Zálešák.

SLOVENSKO
DO SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Publikácia vychádza v rámci projektu *Do NATO so zdvihnutou hlavou a otvorenými očami*. Jej vydanie finančne podporilo Ministerstvo zahraničných vecí SR.

Copyright © Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika

Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika
Štefánikova 1, 811 06 Bratislava
tel.: 02 – 5249 3792, 5249 3610
fax: 02 – 5249 3745
e-mail: conservative@institute.sk
www.konzervativizmus.sk

ISBN: 80-89121-03-9

Má Slovensko alternatívu k NATO?

Tomáš Záležák, moderátor: Témou našej diskusie je, či Slovensko má alternatívu k členstvu v NATO? Proces našej integrácie do NATO je už asi nezvratný, ale otázka transatlantickej spolupráce, otázka naplňovania záujmov našej národnej bezpečnosti, otázka vzťahov medzi Európou a Amerikou sa nekončia našim vstupom do Aliancie.

Ján Čarnogurský: Moja prvá téza je, že Európska únia a Spojené štáty nemajú v súčasnosti natoľko spoločné záujmy, aby boli schopní viesť závažnejší vojenský konflikt spoločne proti niekomu tretiemu. V dôsledku nedostatku spoločných záujmov je NATO nefunkčné a v súčasnosti môže nanajvýš slúžiť ako organizačný rámec na zbombardovanie alebo obsadenie nejakej menšej krajiny, kde vojensko-politicky nič až tak závažné nehrozí. NATO už nie je schopné byť vojensko-politicko-organizačnou základňou nejakého závažnejšieho vojenského konfliktu. Pretože to by muselo zjednotiť svojich členov natoľko, aby do toho išli. A to už nie je schopné, pretože ich záujmy sú príliš rozdielne.

Moja druhá téza je, že Spojené štáty nás práve pod zámenkou NATO zahŕňujú do vojenských konfliktov, presahujúcich naše možnosti. Príkladmi sú Afganistan a Irak. Je veľký rozdiel medzi vojenským potenciálom Slovenska a Spojených štátov, ale aj medzi zodpovednosťou krajín ako Slovensko a USA. Slovensko nemá zodpovednosť za stav sveta, Spojené štáty ju majú. A to myslím teraz v pozitívnom slova zmysle. A preto nemožno žiadať od Slovenska, aby sa miešalo do konfliktov, ktoré súvisia so stavom sveta. A keď Slovensko do takých konfliktov ide, tak je to skôr kontraproduktívne a smiešne.

Moja tretia téza je, že vzhľadom na vývoj vzťahov medzi Spojenými štátmi a Európskou úniou prílišnou identifikáciou sa s NATO sa Slovensko dostáva do rozporu s bezpečnostnou líniou Európskej únie, do ktorej chce vstúpiť. Chceme vstúpiť do Európskej únie, nie do Americkej únie.

Moja štvrtá téza je, že členstvo krajiny v bezpečnostnej aliancii musí byť v relatívne úzkom súvisi so štátnymi záujmami danej krajiny. Nemožno si len tak abstraktne akademicky povedať, že toto je správna aliancia, ktorá

chráni hodnoty, tak teraz tam my musíme ísť, lebo my chceme tiež brániť tieto hodnoty. Musí existovať istý súvis medzi alianciou a jej hodnotami na jednej strane a štátnymi záujmami krajiny, v ktorých by sa tiež tieto hodnoty mali odrážať na strane druhej.

Zo susedov Slovenska sú najcitlivejšie naše vzťahy s Maďarskom. Vojenský konflikt síce nehrozí, ale predstavme si, že sa v oboch krajinách dostanú k moci viac nacionalisticky orientované strany a medzištátne vzťahy sa vyhrotia. Akú úlohu by v tom mohlo zohrať NATO tým, že budú obe krajiny jeho členmi? Čo by sme v takejto situácii – úmyselne to trochu vyhrotím – mohli od NATO očakávať? No tak to, čo od anglosaského sveta v takýchto prípadoch možno očakávať. To znamená, že vyšlú nejakú misiu alebo človeka, ktorý sa bude oboznamovať s problémami na jednej aj druhej strane, potom navrhne nejaké riešenie, ktoré bude zrejme spočívať v nejakom kompromise. Tu by som povedal – taká druhá misia lorda Runcimana zo Sudet v roku 1938. A ten kompromis bude spočívať asi v nejakej územnej autonómii. No ale v tejto otázke predsa nie je pre Slovensko žiadny kompromis prijateľný. Z toho hľadiska NATO v lepšom prípade nemá pre nás žiadny význam, alebo v horšom prípade skôr negatívny v tom zmysle, že by schvaľovalo nejaký kompromis. Európska únia môže v tomto smere pôsobiť oveľa lepšie. Keď Maďari prijali zákon o zahraničných Maďaroch, tak Európska únia stanovila princípy, ktoré boli pre nás relatívne výhodné. Čiže aj z hľadiska dvojstranných vzťahov je pre Slovensko EÚ dôležitejšia a NATO je popri nej pre Slovensko zbytočné.

Moja piata téza je, že NATO vytláča Rusko z Európy do Ázie. V záujme Európy pritom je, aby sa vzťahy medzi Európou a Ruskom čo najviac upevňovali. A práve politika rozširovania NATO bol najvýznamnejší krok, ktorý vytláča Rusko do Ázie. A sme svedkami toho, ako Rusko stále viac rozvíja a prehľbuje vzťahy s Čínou, s Indiou, eventuálne s Iránom, čím sa utvára veľký blok, technologicky nie tak rozvinutý ako Západ, ale s 3 miliardami obyvateľov a silovo relevantný. A toto rozhodne nie je v záujme Európy a v záujme Slovenska už vôbec nie, pretože opäť sa ocitneme na hranici dvoch vojenských blokov. Síce na západnej strane tejto hranice, čo je o niečo výhodnejšie, ako byť z východnej strany takej hranice, ale tiež je to nevýhodné.

No a konečne, NATO nám vnucuje model armády a výzbroje, ktorý sa hodí na vzdialené vojenské misie, nie na obranu Slovenska. Napríklad v otázke vojenského letectva americkí výrobcovia lietadiel majú väčší vplyv, než by bolo vhodné. Ak by sa povedzme slovenské letectvo malo zúčastniť na bombardovaní Juhoslávie, tak podzvukové lietadlá tam nemali žiadny význam. Preto je tlak na nadzvukové lietadlá a podľa možnosti nie ruské, ale západné, čo sú desiatky miliárd korún. Takýmto spôsobom sa naša armáda buduje ako armáda obrany nejakého svetového poriadku, ale nie obrany štátnych záujmov Slovenska.

Sčítané a podčiarknuté – NATO je podľa môjho názoru pre Slovensko škodlivé. Navyše sa teraz NATO rozpadá, nie je schopné účinkovať a všetky väčšie vojenské akcie v minulosti už nešli pod hlavičkou NATO a zrejme do budúcnosti sa to bude iba prehlbovať. Čiže načo vstupovať do organizácie, ktorá sa aj tak rozpadá?

Peter Osuský: Európa, o ktorej sme spoza ostnatého drôtu snívali, bola v istých časoch Európou Margaret Thatcherovej. Európou, ktorá mala byť istým spoločným ekonomickým územím, ale zároveň Európou, kde o všetkom tom, čo nie je výhodné a evidentne zmysluplné odovzdať „hore“, rozhodovali štáty a ich parlamenty samé. Nemyslím si, že má o primných veciach rozhodovať cca. 800 poslancov Európskeho parlamentu, z ktorých povedzme 13 volím ja a ten istý počet môžem o štyri roky odvoliť, ale zvyšných 787 nebudem nikdy voliť a v živote nebudem mať dosah na zbilancovanie ich postojov a výkonov, ktoré tam budú v mojom mene podávať. Oni zato budú rozhodovať o kdečom, okrem iného o mojej zahraničnej a obrannej politike a nedajbože o mojich daniach a morálnych štandardoch.

Pán Čarnogurský povedal, že Európa a Európska únia a NATO, čiže Spojené štáty, majú iné záujmy. No, pravdupovediac, Európa nemá takmer žiadne spoločné záujmy, a to ani pragmatické, nehovoriac o principiálnych. Ak nerátame za záujem to, že povedzme Jacques Chirac mal historicky tradičné záujmy o iracké jadrové reaktory, či že Taliani majú tradične záujem o nadštandardný vzťah ku Muammarovi Kaddáfimu, dlhoročnému a zaslúžilému sponzorovi svetového terorizmu. Každá z európskych krajín má nejaké záujmy, ktoré sú často protikladné so záujmami inej krajiny,

a, žiaľ, často protikladné s princípmi a hodnotami na ktorých, aspoň deklaratívne, základy európskeho domu stavajú. Ak pritom môže niečo udržiavať nejaké spoločenstvo s logicky diferentnými pragmatickými záujmami „pohromade“, tak sú to práve princípy a hodnoty.

Keď sudca Mansfield vyniesol v 18. storočí na londýnskom súde ortiel, podľa ktorého bolo otrokárstvo proti Bohu, proti princípu rovnosti a tým nekresťanské, nadobudol tento rozsudok po čase napriek svojmu predovšetkým „princiálnemu“ obsahu praktický význam: Britská kráľovská flotila začala zastavovať lode, ktoré zo západných pobreží Afriky odvážali na plantáže amerického kontinentu otrokov. Robila tak napriek vtedajším zvyklostiam, dnes by sme povedali „medzinárodnému právu“ a robila tak z pozície sily. Lode zaháňala späť k africkým brehom, kapitánov zatýkala a donútila ich vykladať živý náklad. Silou prevahy sa dopúšťala toho, čomu sa hovorí „vmnšovanie se do vnitřních záležitostí obchodníků s lidma“, ktoré boli podľa zmieneného sudcu nekresťanské. Na počiatku precedensu bol teda okrem sily aj princíp. Na jeho opakovanie sa čakalo stáročia.

NATO, ako hovorí pán doktor Čarnogurský, nie je v dobrom stave. A má pravdu. Americký minister obrany Donald Rumsfeld hovoril o starej a novej Európe. My by sme spoločne s ostatnými krajinami, ktoré zažili 40 či 50 rokov totalít, mohli a mali byť novou Európou, ktorá by si mala historicky pamätať, aký zmysel malo „vmnšovanie se“ chlapcov z Wisconsinu či z Texasu do záležitostí krajín, ale hlavne režimov, v ktorých sme žili, pre život našich dedov, otcov a pre nás. Rovnako by sa mali zamyslieť aj študenti, ktorých na uliciach Belehradu mlátila Miloševičova polícia. Bolo by lepšie bez zásahu NATO s Miloševičom na večné časy, alebo so zásahom NATO a s Miloševičom v Haagu? Stálo to za to? Išlo o princípy, alebo o srbskú naftu, diamanty či urán, ako to v iných prípadoch NATO, teda USA podsúvajú? Ako o ne bojovala „princiálna“ Európa v Srebrenici či sarajevskej aleji ostreľovačov?

Tvrdím, že je dobré, okrem iného z principiálnych dôvodov, byť vo fungujúcom NATO. A fungujúce NATO – povedzme si otvorene – sú dnes Spojené štáty a tí z novej Európy, ktorí nezabudnú. Spojené štáty, tak ako kedysi dávno Royal Navy, robili kroky, s ktorými kdekto nesúhlasil, občas stúpili vedľa, ale veľakrát sa takmer ako jediní angažovali tam, kde

z pragmatických dôvodov nemuseli a kde to ostatní nechali z najrôznejších príčin tak.

Keď sa vrátim do histórie „appeasementu“, k Mníchovskej dohode, tak Eduard Daladier, sir Neville Chamberlain, ako aj všetci nedávni „zmierovači“, „čakači“ a hlavne vlastníci pragmatických záujmov vo vzťahu k Saddámovi, všetci tí Chiraci, Villepeni, Schröderovia a Fischerovia, boli z jedného cesta. Obsadenie sa mení, role zostávajú. Keď to v roku 1917 vyzeralo tak, že Nemecko a Rakúsko-Uhorsko, okrem iného na veľkú radosť Čechov a Slovákov prvú svetovú vojnu neprehrávajú, prišli vojská generála Pershinga a otočili to. Vzniklo Československo a minimálne Slováci sa zachránili pred tichým a nenásilným zánikom. Pritom tí chlapci, ktorí prišli z Nebrasky umierať do belgických rovín, nemali o túžbach a zrejme ani o existencii Čechov a Slovákov zväčša ani tušenia. A tu sa dostávam k tomu, čo pán doktor Čarnogurský hovorí o smiešnej úlohe malého Slovenska v zodpovednosti za dejiny. Československé légie boli početnosťou, silou i svojimi nepochybnými víťazstvami len muchou na chrbte slona. Napriek tomu tie légie stáli prinajmenšom morálne pri vzniku nášho štátu a vtedy tvorili dejiny, okrem iného naše vlastné.

Keď v roku 1944 prišiel vojak Ryan vykŕvacať na Omaha Beach v Normandii, tak to bol chlapík, ktorému mohol byť osud nejakých Čechov, Slovákov, alebo maďarských či iných Židov v zásade ukradnutý. Napriek tomu prišiel, s dovolením, „vmnëšovat se“ do záležitostí fašistického Nemecka, ktoré ovládalo Európu, no nikdy nebombardovalo Arizonu, ani Utah. Možno stačilo pomstiť Pearl Harbour a vybaviť Japonsko, ale on išiel padnúť just na Omaha Beach. Podaktorí z jeho krajanov zaleteli padnúť až do slovenských hôr.

Keď je reč o Európskej únii a jej obrannej sile ako vojenskej alternatíve, tak ja by som, s dovolením, francúzskej zahraničnej a obrannej politike zmluvne nezveril ani ochranu psej búdy, i keď by som vzal predtým psa do domu a búdu nechal prázdnu na dvore. Netvrďím, že svet bude plný vojen, ale na rozdiel od tých, ktorí vidia koniec dejín a koniec problémov, si myslím, že je povinnosťou demokratického a zodpovedného sveta byť pripravený sa brániť, pričom nezriedka platí, že najlepšia obrana je útok.

To, čo sa dnes vydáva za európsku alternatívu, je nulová alternatíva. Ak aj opomenieme vojenskú stránku, teda to, že Európa dnes nemá nasadeniaschopné vojská, nemá koordinované vedenie, a že európska vojenská sila je papierový drak, je táto navrch drakom, ktorému okrem všetkého ostatného chýba najmä morálna sila, ako by sme aj u papierového draka hádam mohli očakávať, hlavne ak je z papiera, na ktorom sú napísané všetky tie vznešené slová o spoločných hodnotách... Nemá žiadnu a teda ani spoločnú morálku. Európa má morálku plného brucha, ktoré chce byť stále plnšie a chce to mať stále istejšie a istejšie. Byť či mať. Ťažko jej zveříť obranu iného ako brucha, o hodnotách ani nehovoriac.

Musíme byť pripravení kooperovať a musíme byť zároveň spoľahlivo vyzbrojení. Nie som vojnový štváč, ale nemám predstavu, že Rusko bude v blízkej budúcnosti spoľahlivo demokratická krajina, od ktorej nikomu, ani nám, nič nehrozí. Je to vyjadrenie o krajine, ktorá za tisíc rokov svojich dejín nezažila ani minútu štandardnej demokracie. Trvá generácie a generácie, kým sa dostane istá norma do širokého povedomia. Nehaním, len konštatujem. Ak niekto prejde peklom slumov, ťažko potom môžeme zaručiť dovtedajší zdravý vývin jeho osobnosti. Nie je to hanbou toho, kto mal taký osud, ale nepochybne s tým musíme počítať. Ak doktor Čarnogurský hovorí o spojení Ruska s krajinami ako Čína a Irán, je to presne o tom: ukáž mi, s kým sa kamarátiš a ja ti poviem, odkiaľ ideš a ako ti môžem veriť.

Je pre mňa desivé, ako si európski predstavitelia potriasajú ruky s komunistickými diktátormi – implicitnými zločincami z Číny a Kuby. Krajiny vraj obhajujú svoje záujmy. Bol to však nepochybne morálny problém, keď si chodil Nixon podávať ruky s Mao-ce-Tungom, hoci ešte dole Žltou riekou plávali mŕtvoly zavraždených v komunistickej kultúrnej revolúcii. Proti doložke najvyšších výhod, ktorú odchádzajúci Clinton a jeho boys Číne udelili, hlasoval zaslúžilý verejný nepriateľ všetkých amerických ľavicových univerzitných i mediálnych elít senátor Jesse Helms. A iste by ju nepodpísal Ronald Reagan. Zároveň však trvám na tom, že ak je nejaká krajina, ktorá bola dokázateľne viackrát ochotná robiť si vo svete a medzi tzv. spojencami nepriateľov a angažovať sa „z princípu“, tak sú to Spojené štáty. V Kosove nie je urán, nafta, ani brilianty, tam bola len genocída, pripustíme, že občas veru i bilaterálna.

Tomáš Zálešák: Skúsme sa vrátiť k otázke, v čom spočíva sila Európy, kde je tá efektívnosť v obrane, ako sa to prejavovalo doteraz a na akých základných cieľoch sa zhodne 25 alebo perspektívne 27 členov v Európskej únii, pokiaľ sa na niektorých elementárnych veciach nevedelo zhodnúť doterajších 15 alebo 12 členov.

Ján Čarnogurský: Efektívnosť EÚ alebo potenciálnej bezpečnostnej a zahraničnej politiky EÚ spočíva v tom, že práve preto, že je vnútorne príliš rôznorodá a nie je schopná sa zjednotiť na nejakej relatívne úzkej línii zahraničnej politiky, tak sa tým pádom nepustí do konfliktov, ktoré prehrá, ako prehrali Spojené štáty minimálne tri posledné väčšie konflikty. To znamená Balkán, Afganistan a Irak. To, že Juhosláviu efektne zbombardovali a krajina sa potom akože vzdala, neberte za víťazstvo. Na Balkáne sú väčšie etnické čistky ako boli za Miloševića.

Tomáš Zálešák: Páchajú sa tam masové vraždy, stoja tam koncentračné tábory?

Ján Čarnogurský: Áno, páchajú sa masové vraždy. Všetkým Srbov tam pozabýjali? A keby tých Srbov, ktorí ešte v Kosove zostali, nechránili vojská, tak by ich strieľali a zabíjali aj dnes. Ale masové vraždy sa v Kosove pred konfliktom nediali. Diali sa za konfliktu. Keď v roku 1999 NATO bombardovalo celú Juhosláviu a keď členovia albánskej UCK otvorene navádzali americké lietadlá a bojovali s Američanmi, tak potom zo strany Srbov došlo k masovým vraždám. Takmer v každej vojne k tomu dochádza. Ja za to neobhajujem Srbov, len hovorím, že treba vyčleniť obdobie konfliktu a masové vraždy, ku ktorým počas neho dochádzalo. A keď porovnávame obdobie pred začatím konfliktu a po skončení konfliktu, tak jednoducho po konflikte došlo k väčším etnickým čistkám ako pred konfliktom. Dnes je Kosovo drogy, prostitúcia a zbrane a tak ďalej, ďaleko viac ako predtým. Dnes Albánci ďaleko viac destabilizujú celý Balkán a to je proti našim štátnym záujmom. Destabilizujú Macedónsko, Srbsko, destabilizujú zrejme Bosnu a Hercegovinu a teraz sa Američania elegantne sťahujú a nechávajú európskych vojakov, aby tam udržiavali aký taký poriadok. Z hľadiska Ameriky je to prehra.

Čo sa Afganistanu týka, chápem, že po útokoch z 11. septembra bolo treba niečo urobiť. A keďže Bin Ládín bol v Afganistane, bolo treba zaútočiť na

Afganistan, ale momentálny stav je taký, že Karzaiova vláda ovláda Kábul a možno ani ten celý a možno ešte jedno – dve mestá a nič viac. Afganistan produkuje dnes desaťkrát viac drog, ako produkoval pred konfliktom. A tie drogy idú do celého sveta, vrátane Slovenska. A bezpečnostná situácia v Afganistane je dnes horšia ako pred konfliktom. Ale opakujem, že po útokoch z 11.septembra chápem, že americká vláda musela niečo urobiť. V podstate teda nekritizujem zásah Američanov v Afganistane, ale konštatujem, že dnes je situácia v Afganistane horšia ako bola pred konfliktom.

A pokiaľ ide o Irak, tak je to úplne jasné. V dnešnej americkej tlači sa už diskutuje o tom, že vlastne by bolo najlepšie rozdeliť Irak na tri štáty: Šíiti, Suniti a Kurdi. To samozrejme destabilizuje celý región, pretože bude desaťročie trvať, kým sa tie pomery ako-tak utrasú. A po druhé Šíiti, ktorých je 50 – 60 % obyvateľstva Iraku, vlastne posilnia Irán, čím sa bezpečnostné, geopolitické a iné problémy na Blízkom Východe prehĺbia. Z hľadiska pôvodných cieľov amerického zásahu proti Iraku sa nedosiahne cieľ, ale naopak stabilita v regióne sa zníži.

Toto sú tri väčšie vojenské akcie Spojených štátov, do ktorých EÚ nešla a tým neprehľbovala ich kontraproduktívne účinky. A keď sa Američania stiahnu za oceán? Irak je bližšie k Európe, Balkán je časťou Európy a to znamená, že Európe tieto problém ostanú na krku. Američania do týchto konfliktov efektne hollywoodsky išli, rozbabrali to, potom sa stiahnu (pretože čo im iné zostáva, ich sila na to jednoducho nestačí, aby to aj usporiadali) a Európe to zostane na krku.

Tomáš Zálešák: Pán Čarnogurský, kde tu v popísaných udalostiach a hlavne pred nimi, napríklad keď sa masakrovalo v Srebrenici a inde, bola Európa? Kde bola jej efektivita. A kde je dnes? V čom predstavuje pre nás Európa bezpečnejšie prostredie okrem väčšej zručnosti v zdôvodňovaní ničnerobenia?

Ján Čarnogurský: Ponúka bezpečnejšie prostredie v tom, že nejde do konfliktov, o ktorých vie, že ich nezvládne. A Američania idú do tých konfliktov, pretože asi nevedia, že ich nezvládnu. A tieto tri, ktoré som spomenul, Američania nezvládli. Európa už tým, že sa navzájom brzdi jednak rozdielom záujmov, aj vojenskou slabosťou, tak neprehľbuje negatívne dôsledky, ktoré Amerika prehľbuje.

A po druhé, a to si konkrétne zoberme Balkán, predsa dobrým príkladom modelu riešenia Balkánu bola konferencia v Daytone, na ktorej sa zúčastnil Milošević a tam hlavnými hráčmi konfliktu zostali miestne sily – Srbi, moslimovia, Chorváti. A medzinárodné spoločenstvo im určilo istý rámec, napríklad, že nesmú byť etnické čistky, že nesmie byť vraždenie a podobne. A práve takéto zaangažovanie miestnych síl, ktoré najlepšie poznajú miestne podmienky, a stanovenie rámcových podmienok medzinárodným spoločenstvom, je najefektívnejší spôsob riešenia konfliktov. Takže hypoteticky, keďže Európa by nebola schopná takej operácie ako bombardovanie Juhoslávie Američanmi, tak by do nej nešla, a tým by už nedošlo k tým väčším etnickým čistkám, ku ktorým došlo po zásahu USA. A keďže je Balkán v Európe, tak Európa by hľadala relatívne konštruktívne sily, ktoré by zaangažovala do riešenia a stanovila by im isté podmienky. A ktoré sily na Balkáne a v okolí majú konštruktívne záujmy? No predovšetkým štáty a národy, ktoré tam žijú, možno aj okolité krajiny – Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, vo veľmi miernej podobe aj Slovensko, Rakúsko.

Tomáš Zálešák: Bulhari alebo Gréci podľa Vás majú konštruktívne záujmy v Macedónku?

Ján Čarnogurský: Áno, v regióne majú konštruktívne záujmy. A práve tým, že povedzme Grécko a Bulharsko sú protikladné v Macedónsku, tak tým by žiadne jednostranné riešenie nebolo možné, pretože by sa navzájom neutralizovali, samozrejme s istou účasťou Európskej únie, ale aj Ruska.

Tomáš Zálešák: Čiže rovnováha síl na európskej úrovni, na regionálnej úrovni, systém rovnováhy síl namiesto šírenia demokracie?

Ján Čarnogurský: Rovnováha regionálnych síl, ale prevaha európskych síl.

Peter Osuský: Európa je nepochybne zbabelá predovšetkým bilančne. Kedysi Brzezinski v súvislosti s otázkou, či je Amerika arogantná, povedal, že Amerika sa správa primerane k tomu, na čo má a ja dodávam, že Európa tiež. Európa má mocenský mindrák, pretože je takou, akou ju jej politické a intelektuálne elity vyformovali. Pokiaľ ide o voličov, asi sa nenašli.

A musím povedať, že keď počúvam pána doktora Čarnogurského, tak prichádzam k záveru, že nič horšie pre osudy Európy 20.storočia zrejme nemohlo byť, ako že sa rozpadlo Rakúsko-Uhorsko. Však Versailles a Trianon zasiali, ako sa vraví, na novú vojnu. Mali sme pekne čušať v Uhorsku a nedestabilizovať. Veď keď to zoberieme primerane konzumne, tak tí Maďari nás, s výnimkou Černej, v zásade nevraždili a i tam nešlo o etnický konflikt. Apropos, zrejme strieľali miestni žandári, asi i slovenských materi synovia, sotva ich doviezli z Budapešti. Na rozdiel od Srebrenice nám nešlo plošne o život.

Niektoré krajiny prijímali aj rozpad Sovietskeho zväzu s veľkými problémami. Nepochybne bolo pre všetkých pohodlnejšie prísť za niektorým z tých dementov do Kremľu a mať jedného pre celý „sojuz nerušimij“. Ale keď sa zamyslím nad osudom Estónov, Lotyšov či Litovcov za 50 rokov komunizmu, tak sa mi táto „chvála stability“ zdá trochu perverzná. A preto ani vo vzťahu k Iraku a jeho prípadnému rozdeleniu nemôžem prijať argumentáciu, že stabilita je apriórne najdôležitejšia, nech je, aká je. Príkladom je stalinské Rusko – krymskí Tatári presťahovaní, Ukrajinci vyhladovaní, ďalší triedne zdecimovaní, ale inak: ticho a klud. S tým v mene Slovákov, Čechov, Estónov a iných nesúhlasím. Definitívna zrážka akéhokoľvek druhu, ktorá prinesie Estóncom slobodu, musí pre Estónov stáť za to a som hlboko presvedčený, že aj Iračania, ak sa im náhodou nepáčilo v Saddámových mučiarňach, by to asi mali kvitovať. Stabilita za každú cenu? Nie! Európa pod Hitlerom by bola nepochybne stabilná, keby vojnu vyhral.

Jednou z na prvý pohľad veľkých výhod režimov Hitlera a Stalina bolo to, že bol poriadok. Mafie si nevrzli. Otázka je, čo je primeraná daň za to, že nevládne Hitler ani Stalin. Argument pána doktora Čarnogurského, že za talibanu to bolo lepšie, je možno dobrý pre Slovensko vo vzťahu k heroínu, ale musím povedať, že myslím aj na tú afgánsku ženu, ktorá chce vedieť čítať a písať, čo podľa talibanu nebolo akceptovateľné. Myslím, že lepšia než takáto stabilita, je konflikt, ktorý vedie k oslobodeniu tých, ktorí chcú slobodu, či už sú to Estónci, afgánske ženy, intelektuáli, či jednoducho ľudia, ktorí nechceli byť pod Saddámovým režimom. Sú to aj študenti z belehradských ulíc, ktorých otlkali policajti. Možno sme tu za

Tita nemali juhoslávsku mafiu, teraz ju tu máme, rovnako ako albánsku, ale, ďakujem za opýtanie, aj našu. Čo s tým? Je libo návrat k Milousovej a Vasilovej stabilite v nehybnosti?

Ak sa nejakým zásahom prináša sloboda a demokracia a odstraňuje sa Stalin, Hitler, taliban, Milošević alebo Saddám Husajn, tak sa na to nemôžem pozeráť tak, že na Slovensko príde o pár kíl afgánskeho heroínu viac. Prišiel by odinakiaľ. Netrpeli sme za talibanu nedostatkom heroínu, a neboli by sme ním trpeli, keby taliban zostal pri moci na večné časy a nikdy inak.

Tu sme presne pri tom, či má zmysel angažovať sa, resp. rázne konať. Poin-ta za socializmu známeho vtipu hovorila, že najväčší prúser 20. storočia bola slabá obrana Zimného paláca. A keď si pomyslím, že by demokratický svet, ktorý sa o to pokúsil v chabej intervencii, bol porazil a, ako hovorí komunistická historiografia o plánoch interventov, hoc i v krvi utopil Leninovo a Stalinovo boľševické Rusko, som hlboko presvedčený, že by osudy miliónov ľudí boli lepšie a i tej krvi by sa prelialo menej.

Tomáš Zálešák: Pravdou je, že Američanom sa občas stáva, že sú preukázateľne zručnejší vo vyhraní vojny než v zabezpečovaní alternatívneho politického systému. Súhlasím, že stabilizácia za akúkoľvek cenu by sa nemala zdôrazňovať, ale na rétorike celosvetovej demokratickej revolúcie je niečo naivné. A pokiaľ by sme stabilitu úplne škrtli z nášho rebríčku hodnôt, tak sa dostaneme do veľmi vážnych problémov. Pokiaľ je nepostačujúca rétorika revolučného šírenia demokracie po celom svete, tak je ale rovnako nepostačujúca rétorika o tom, že keď nebudeme zasahovať, všetko bude dobré, alebo lepšie než je teraz.

Ján Čarnogurský: Skúste mi vysvetliť, prečo napríklad, keď ruská vojenská jednotka prišla do Prištiny v roku 1999, že celé obyvateľstvo Prištiny ich vívalo ako svojich osloboditeľov? Neviem, ako dokážete vysvetliť, že pravoslávne chrámy v Kosove Albánci systematicky vyhadzujú do povetria. Alebo ako vysvetlíte destabilizáciu Macedónska Albáncami?

Peter Osuský: Vôbec sa nesnažím obhajovať albánsky expanzionizmus. Poviem však jeden príklad. Kým prišlo k priamemu turecko-gréckemu konfliktu na Cypre, ktorý nezačali Turci, aj keď si to dnes už málokto pa-

mätá, tak tam vybuchovali nálože na školských dvoroch a na detských ihriskách. Ľudia sa tam zabíjali. Po vojenskom konflikte sa komunity oddelili a odvtedy tam za dlhé desaťročia, pokiaľ viem, padol jeden človek. Jedna a možno jediná, v konečnom dôsledku pozitívna, vec bola, že sa tie dve, ako ukazoval dovtedajší vývoj, v tom čase nezmieriteľné komunity, oddelili. Netvrdím, že to má byť navždy, dnes už je na obidvoch stranách vôľa skúsiť nájsť k sebe cestu, ale vtedy to zachránilo ľudské životy. Nerobme si ilúzie. Ja nie som znalec albánskej, ani srbskej mentality, ale zhruba tuším, že po tých udalostiach, ktoré sa tam na obidvoch stranách odohrali, je koexistencia týchto národov, nehovoriac už o multi-kulti, o akej snívajú lavičiari v Európe, totálne proti zdravému rozumu. Ja neobhajujem jednu, ani druhú stranu a ich zločiny, ale tragédiu rozhodne nespôsobili Američania a nie je to ich prehra.

A keď sa vrátim k NATO, chcem povedať ešte jednu vec. Vzťahy medzi Tureckom a Gréckom sú dlhodobou napäté a občas plné vášni na oboch stranách. Turci majú vojenskú silu na to, aby vojensky porazili Grécko. Napriek tomu NATO, ktorého sú obe krajiny členom, tlmí toto napätie a k vojenskému konfliktu za vyše polstoročia nedošlo. Hoci keby tieto krajiny neboli v NATO a veciam by sa nechal voľný priebeh, som presvedčený, že Európa by iba „se zájmem prihlížela“, ako sa tam budú vraždiť. Nemyslím si, žeby Slovensku hrozil vojenský konflikt s Maďarskom, ale rozhodne by nám nebolo nič platné, keby sme neboli v NATO a Maďarsko áno.

Tomáš Zálešák: Pán Čarnogurský, vy ste stále odvodzovali lepšiu bezpečnostnú garanciu zo strany Európskej únie jej neefektivitou. Stále mi nie je jasné, ako z jej neakcieschopnosti odvodzujete jej obrannú kapacitu, lebo obranná kapacita, pokiaľ uvažujeme na technickej a vojenskej úrovni, je o efektívite a pokiaľ na politickej úrovni, tam je to samozrejme nielen o rozvahe, ale aj o politickej vôli. Prečo si myslíte, že EÚ je pre Slovensko lepšou bezpečnostnou garanciou ako NATO?

Ján Čarnogurský: Európska únia robí reálnejšiu politiku a preto sa nepúšťa do konfliktov, na ktoré nemá. Spojené štáty sa púšťajú do konfliktov, ktoré nezvládajú. A rozdiel medzi Slovenskom a Maďarskom na jednej strane a Gréckom a Tureckom na druhej strane spočíva v tom, že Slovensko a Maďarsko idú do Európskej únie.

Peter Osuský: Ja to hovorím v súvislosti s NATO, kde sa zakrátko stretneme.

Ján Čarnogurský: NATO pre nás nie je žiadnou konštruktívnou alternatívou, pretože funkciu istého tlmenia vzájomných rozporov ďaleko lepšie zohráva Európska únia než NATO. Konkrétne myslím Slovensko a Maďarsko.

Peter Osuský: Európska neangažovanosť je dôsledkom toho, že si spočítala, že nemá vôľu „mať na to“ robiť principiálnu politiku. Chcel by som nám a Európe pripomenúť doterajšie výsledky americkej angažovanosti. A nebudem sa už vracáť do prvej alebo druhej svetovej vojny. Americký prezident Ronald Reagan nazval Sovietsky zväz „ríšou zla“ a pomenoval tým veci pravými menami. Úspešná pokrová partia s kartou „star wars“ mala za následok, že súdruhom v Kremli zmäkli kolená a vďaka tomu tu dnes máme slobodu a môžeme takto slobodne diskutovať. Keby to bolo na Európanoch, maximálne by Mitterand et consortes znova a znova pozývali Havla z basy na raňajky a Willy Brandt by v Kremli pri podávaní ruky Brežnevovi jemne pripomenul ľudské práva. Nerobme si ilúzie, pri pohľade z Kremľa na Európu bez americkej poisťovne a muničného skladu by súdruhom kolená nezmäkli doteraz a my by sme tu dnes nesedeli a slobodne nediskutovali. Preto si myslím, že je dobré, že na svete boli takí ľudia ako je Ronald Reagan, ale nielen on je ten veľký. Veľký je pre mňa americký volič, ten premýšľajúci normálny Američan, ktorý mu dal mandát a ktorý za ním v časoch zápasu o našu slobodu stál. Vďaka nim, nie vďaka Európe, tu môžeme dnes byť. Zdá sa mi pomerne smutné, že Európa vydáva svoju úbohosť na poli vôle byť i niečím iným ako ostrovom nenásytných po stále väčšom blahobyte, za cnosť. Keby nebolo angažovanosti Spojených štátov po druhej svetovej vojne v Západnej Európe, tak sa sovietsky červenoarmejec a jeho kôň napijú z Rýna, Pádu i Seiny ešte za života báťušku Stalina.

Kongres i senát USA schválili na budúci rok Bushov vojenský rozpočet 401 miliárd dolárov. Keby ich prezident Bush európsko-socialisticky nadelil voličom, bude iste populárny. Neurobil to. Z takéhoto prístupu Spojených štátov od druhej svetovej vojny profitovala Západná Európa. Západoeurópske krajiny už desaťročia netrujú biedu a napriek tomu nedávajú dosť prostried-

kov na obranu, spoliehajú sa na to, že ich bezpečnosť zaručí niekto iný, niekto, na koho teraz sériovo plujú. To je jednoznačne hanebné.

A ešte k tým americkým nadzvukovým lietadlám, o ktorých sa zmienil pán doktor Čarnogurský vo svojich tázach. Som hlboko presvedčený, že slovenské letectvo nehrá nijakú úlohu v plánoch Pentagonu. Ak sme ale dobrí v odmínovávaní či odstraňovaní chemických bojových látok, tak by sme asi mali mať príslušný počet profesionálov a dopravné lietadlá, ktoré ich dovezú v čase „č“ tam, kde bude treba odmínovať či odmorovať. Rozhodne pochybujem, že na nás budú Američania vyvíjať hysterický nátlak, aby sme si kúpili tri a pol amerického stíhacieho lietadla, ktoré nezabrzdí nad Kútmi, ale zaletí až do Lanžhotu.

Tomáš Zálešák: Možno by sme mali pouvažovať, pred čím nás má chrániť bezpečnostná štruktúra, o ktorej hovoríme. Pretože, pán Čarnogurský, ak celú svoju bezpečnostnú doktrínu položíme na jednom jedinom bode, totiž, že nepriateľ a hrozba číslo jedna sú Maďari a potom dlho dlho nič, tak tam žiadnu bezpečnostnú doktrínu nepostavíme a ani nebudeme sa vedieť rozhodnúť medzi NATO a Európskou úniou. Ak chce mať Európa vlastnú bezpečnostnú štruktúru, ktorá bude neamerická, prípadne protiamerická, tak zrejme nevystačíme s konštatovaním, že bude riešiť len svoje vnútorné záležitosti. Čiže, čo chce Európa robiť na to, aby bola obrannou štruktúrou, ak nechce zdvíhať výdavky na obranu, čo nerobí a nechce robiť?

Ján Čarnogurský: Ja som nehovoril, že Maďarsko je našim výlučným bezpečnostným problémom, ale keď chceme hovoriť na takúto tému, tak treba použiť nejaké príklady, kde sa daná problematika najdokonalejšie odzrkadľuje a to je z našich susedov nepochybne Maďarsko najviac.

Tomáš Zálešák: Akú chce dať Európa odpoveď na dnešné hrozby, napr. terorizmus?

Ján Čarnogurský: Zápas s terorizmom je komplexná záležitosť a Slovensko sa nemá odhlásiť z vojny proti terorizmu, ale však sa neodhlasuje. A v čom je Slovensko efektívnejšie v boji proti terorizmu? Keď vyšleme 80 vojakov do Iraku, kde odminovávajú cesty a kde im Slovensko nevie poskytnúť dostatočnú ochranu, alebo keď spolupracujeme spravodajsky, policajne a prípadne aj inak bezpečnostne s tajnými službami, políciami

a politicky so štátmi Európskej únie aj Spojenými štátmi? Veď tí príslušníci IRA, ktorých tu chytili, to bola slovenská účasť na boji proti terorizmu.

Peter Osuský: Je cenné, ak chytilme troch ľudí z IRA. Riešenie terorizmu sa však nemôže vyčerpať v infiltrovaní IRA a Islamského džihádu našimi statočnými agentmi, ale teroru treba vyškľibať korene. Ak donedávna Saddám Husajn vyplácal odmenu rodinám teroristov, ktorí vyhadzovali do vzduchu deti v delfináriu v Tel Avive, tak tým, že Saddám im už tie peniaze bez väčších problémov dávať nemôže, sme odtrhli hydre jednu hlavu. Ak postupne zbavíme svet iránskeho a sýrskeho a veru i saudskeho terorizmu, tak verím, že os zla je možno rozšíriteľná, ale nie je nekonečná. Ak teroristom zoberieme strechu nad hlavou a znemožníme pokojný spánok, tak urobíme kus práce. Naháňanie jednotlivcov, ktorí už majú vo vreckách šúlky dynamitu, je síce nepochybne dobrá a potrebná vec, ale nie je to jediná, ani najdôležitejšia cesta. Myslím, že treba robiť jedno i druhé: odchyt jednotlivcov a ich deponovanie na Guantaname na neurčito, i Púštne búrky. Aj Slovensko môže prispieť primerane k svojim možnostiam. Povedzme infiltráciou teroristických buniek, ale aj odmínovacím zariadením alebo chemickou jednotkou. Tak ako prispeli spomínané československé légie počas prvej svetovej vojny.

Ján Čarnogurský: To, čo ste teraz povedali, ukazuje, o čo je bezpečnostná koncepcia Európskej únie efektívnejšia a lepšia než bezpečnostná koncepcia Spojených štátov. To, ako ste to hovorili, to je proste dlhý rad vojen, teda zatiaľ Irak, potom Sýria, Irán, potom Saudská Arábia, potom Severná Kórea... No proste vojny na niekoľko desaťročí dopredu. Na začiatku každej vojny si tí, ktorí do nej išli, mysleli, že to bude prechádzka lesom. Zvalcujeme malé Srbsko a bude to vyriešené – a bola z toho prvá svetová vojna. A toto znamená vojny do nedohľadna. Z toho hľadiska je bezpečnostná medzinárodno-politická koncepcia Európskej únie efektívnejšia, pretože do takýchto vojen sa nepúšťa a hľadá riešenie istého vyrovnávania záujmov, stanovenia takých medzí, ktoré už nemožno prekročiť, pretože to by už bolo moc. A tá koncepcia je efektívnejšia ako americká.

Tomáš Zálešák: Pán Čarnogurský, pripúšťate že za akciami USA stojí nejaký národný záujem. Keby bola Európska únia na mieste jedinej superveľmoci, a nie Spojené štáty, chovala by sa inak?

Ján Čarnogurský: Táto otázka nemá zmysel, preto nemá zmysel na ňu odpovedať. Keby Európska únia bola superveľmocou, či by sa správala tak ako Spojené štáty. No ale nie je superveľmocou, tak sa správa primerane. Okrem toho tým, že Európa má za sebou dvaapoltisícročné dejiny a vojny, historická skúsenosť ju vedie k tomu, že sa správa inak ako Spojené štáty, ktoré to za sebou nemajú. A práve Európska únia pozná svoju slabosť a mocenské hranice, má za sebou dvaapoltisícročné dejiny s toľkými konfliktmi, z ktorých sa zdalo, že sa nedá výjsť, tak je opatrnejšia a nejde do takýchto konfliktov.

Peter Osuský: Keď staviame obrannú architektúru, tak musíme vedieť, proti čomu ju staviame. Staval by som ju proti terorizmu, ale priznám sa, že vnútorne ju ešte stále a asi až do svojej smrti budem stavať pre istotu aj proti Rusku. Budem si želať, aby sme boli s nimi v čo najlepšom vzťahu, ale, parafrázujúc, „nedôveruj a preveruj!“. Treba byť korektný, ale po zuby ozbrojený. Nepochybne ju staviam i proti Číne a iným totalitám, kým nepadnú. To znamená, že hrozbou sú nedemokratické režimy, či komunistické, či korupčno-mafiánske, alebo fanatické (prípadne ich kombinácie), medzi ktorými boli vždy sponzori terorizmu. Rozhodne nie demokratické krajiny, ako si to masmédiami spracovaná verejná mienka Západnej Európy myslí o USA.

A tu musím povedať, že členom NATO by sa mal stať aj štát Izrael. Je to jediná demokracia medzi Atlasom a Himalájami, je to naša civilizácia, sme to my. Ich bol Ježiš Kristus, ktorého si ukrižovali pre nás a oni sú my. A z tohoto pohľadu je obrana štátu Izrael obranou Bratislavy. Kedysi hovoril Klement Gottwald, že pri bráne Madridu sa bojuje o Prahu. Ja mám pocit, že pri bránach Jeruzalema sa bojuje aj o našu budúcnosť. Je faktom, že americké problémy s islamským terorizmom vyplývajú medzi iným práve z ich postoja k Izraelu. O to hanebnejší je postoj tých, ktorí majú na rozdiel od Ameriky holokaustové maslo na hlave, no s plechovým ksichtom farizejov sú ochotní hrať sa na tých, ktorí chápu (a odtiaľ je k ospravedlneniu len krôčik) terorizmus. Myslím si, že je nevyhnutné

chrániť demokracie pre nedemokratickými, totalitnými a inými zločineckými režimami, no priveľa pochopenia pre zmienené režimy primeranej obrane škodí.

Tomáš Zálešák: Aké sú hlavné hrozby podľa Vás, pán Čarnogurský?

Ján Čarnogurský: Pokiaľ ide o členstvo Izraela v NATO, tak Izrael doteraz nie je v NATO nie preto, že NATO by to nechcelo, ale preto, že Izrael to nechce. A čo sa tých hrozieb týka, ja ako hrozbu vidím, keď sa nad rámec existujúcich vzťahov medzi štátmi presadzuje nejaký model svetového usporiadania, ktoré je neprirodzené a nezodpovedá mocenským pomerom a názorom ľudí v dotknutých regiónoch. Ale nie je mojou úlohou, aby som definoval svetové hrozby. Slovensko podľa mňa momentálne nie je ničím existenčne ohrozené. Vo vojne proti terorizmu sme na strane aj Spojených štátov, aj Európy, proste kresťanskej civilizácie v najširšom slova zmysle. A svoje konkrétne miesto v tejto vojne proti terorizmu si máme hľadať tak, aby sme mohli byť čo najefektívnejší.

Tomáš Zálešák: NATO bude musieť uvažovať o tom, ako sa reformovať. Inak pravdepodobne bude pokračovať jeho rozklad. Jedno je ale isté, že dnes a ešte dlho to tak bude, že Európa je bez prítomnosti Spojených štátov vážne zraniteľná.

Ján Čarnogurský: Kto chce dnes Európu napadnúť?

Peter Osuský: Takto v roku 1925, keď sa v Nemecku stabilizovala demokracia a karty sa zdali byť normálne rozdane, vyzeral osud Československa na najbližších 150 rokov ako prechádzka Buloňským lesíkom. V tom čase pivný rečník Adolf Hitler sa o pár rokov stal reálnou hrozbou pre celú Európu. Karta sa rýchlo obrátila. Keď teda hovoríme o tom, či nám niečo hrozí, nemožno sa krátkozrako obmedziť iba na to, čo nám hrozí v tejto chvíli.

Tomáš Zálešák: Pokiaľ bude Európa prosperujúca, pokiaľ bude predstavovať istý slobodný priestor, pokiaľ bude oddelená od Ameriky, bude zdávať presne tie isté dôvody na nenávisť a závisť v iných, menej úspešných častiach sveta, aké dnes zadáva Amerika. A ak si Amerika podrží svoju efektívnosť v obrane, kým Európa nebude považovať za potrebné ani zvyšovať výdavky na obranu, ani tvoriť nejakú ďalšiu koncepciu, ani fúzovať

zbrojársky priemysel, ani robiť ďalšie potrebné veci, bude to len ďalší faktor, ktorý bude prispievať k zraniteľnosti Európy. Ale ak sa Európa odcudzí od svojich zámorských partnerov, nebude môcť byť len ekonomickou veľmocou bez toho, aby nebudovala svoju vojenskú silu.

Keď bude budovať svoju vojenskú silu, pýtam sa, aký vplyv to bude mať na demokraciu v Európe, na právny štát, na stav ekonomiky? Aký impulz to bude mať na vzostup byrokratického štátu, policajného štátu? Hovorím o tom preto, že nijaká demokracia na svete nie je imúnna voči týmto vplyvom vojnového stavu, ktoré boli mnohokrát popísané. Dnes Spojené štáty musia robiť isté ústupky ohľadom občianskych práv, pokiaľ sa tam posilňujú zvláštne právomoci, vytvárajú zvláštne súdy, posilňujú rôzne donucovacie zložky a to podotýkam, že Amerika v doterajších dejinách preukázala ako politický systém oveľa väčšiu odolnosť voči útokom proti slobode než ktorýkoľvek európsky kontinentálny štát, Rusko vôbec nespomínam. Pýtam sa aký toto bude impulz na vnútornú demokraciu v Európe, v Európskej únii, ktorá už dnes obchádza demokratické inštitúcie v mene väčšej „kohéznosti“, „prehlbenej spolupráce“, „väčšej efektivity“ a tak ďalej.

Z tohto dôvodu môj záver je, že za daných okolností je udržanie istého transatlantického puta nevyhnutné. Aj keby sa NATO neadaptovalo na novú situáciu, opäť sa tu bude musieť hľadať nejaký spôsob transatlantickej spolupráce. Vychádzam z predpokladu, že máme príliš veľa spoločných vecí a tie dnešné americko-európske dišputy sú sčerenou hladinou, pod ktorou je ešte veľa vrstiev, ktoré hovoria o iných veciach. A máme stále veľmi veľa spoločných záujmov, aj keď ich nie vždy pomenovávame a radi na to zabúdame.

Ján Čarnogurský je advokátom. V rokoch 1991 – 1992 bol predsedom vlády Slovenskej republiky, v rokoch 1998 – 2002 ministrom spravodlivosti.

Peter Osuský je vysokoškolským pedagógom a prorektorom Univerzity Komenského v Bratislave. V rokoch 1998 – 2002 bol poslancom Národnej rady Slovenskej republiky.

Tomáš Zálešák je politológom a poradcom predsedu Národnej rady Slovenskej republiky. Je stálym spolupracovníkom Konzervatívneho inštitútu M.R.Štefánika.

Má Slovensko alternatívu k NATO?

Diskusia Jána Čarnogurského a Petra Osuského

Redakčné úpravy: Ondrej Dostál

Copyright © Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika

Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika

Štefánikova 1, 811 06 Bratislava

tel.: 02 – 5249 3792, 5249 3610

fax: 02 – 5249 3745

e-mail: conservative@institute.sk

www.konzervativizmus.sk

Tlač: Vydavateľstvo Michala Vaška

Nám. Kráľovnej pokoja 3, Prešov

e-mail: vmv@ntp.sk

ISBN: 80-89121-03-9

